

O P Q R S T U V X Y Z Æ Ø Å

FORORD

Omslags fotografiet er fra Holland House Library, London, 1940. Det er med tiden blevet et symbol på læsernes stædighed. Måske er en kulturs inderste frygt, at dens biblioteker brænder, at dens viden og historie går op i røg. Og dét, kulturen forhåbentlig brændende ønsker, er, at nogen bliver ved at bære dens viden og historie med sig på trods af røgen og mørket. Eller er det for stor tiltro at have til en kultur? Kultur udgøres af individer, og nogle af disse individer er læsere. Hvem er de tre læsere på fotografiet? Ingen ved det, man ved kun, at billedet er taget, efter at biblioteket blev udsat for et bombeangreb den 22. oktober 1940. Holland House Library findes ikke mere. Men bøgerne og deres læsere mødes i bibliotekerne, hvad enten de er udbombede eller intakte. Taget er blæst af, de forkullede spær danner et stort X midt i rummet, der står en laset stol mellem murbrokkerne, der ligger resterne af et skab og de stiger, man har brugt til at nå de øverste hylder med, ligger hulter til bulter. En dør står åben ind til et andet rum i biblioteket. Det virker, som om, der er stille, der er ingen luftalarm, ingen sirener. Et øjebliks ro. Kunne de tre mænd på billedet være forfattere, måske et imaginært møde mellem Joyce, Celine og Kafka, der lige skulle se, om deres bøger var udlånt? Osip Mandelsjtam siger i en tekst om læsning: "I, brændedepoter, byens sorte biblioteker – vi skal nok læse og kigge i jer. Vi skal nok kigge – og læse."

Det brænder ikke, ikke nu, og du kysser mig med fremmedordbogens røde mund. Inde i fremmedordbogen bor alt det konkrete, resterne af verden, som rasler rundt på bunden af ordene. Fremmedordbogen er min rejsekammerat. Ufremmed rejser den med mig, den bor i kuffertens etymologiske ro. Jeg slår op i den, og der står: Gérard de Nerval var rædselsslagen for, at hans hus skulle brænde, derfor udvalgte han sig de vigtigste bøger og havde dem stående i en taske ved siden af sin seng. Det var et flugtbibliotek, som han tog med, når det brændte på, eller når han blev indlagt på psykiatrisk afdeling i Paris.

Hvilke bøger står i dit flugtbibliotek?

Lige siden assyrerkongen Assurbanipals bibliotek af lertavler i Mesopotamien har mennesket udvist trang til at samle bøger i biblioteker. Til bibliotekerne er strømmet læsere, i den forbindelse kaldet lånere, der sidder i bibliotekernes læsesale, i katalogværelser. De flanerer langs hylderne i Bodleian Library i Oxford, New Yorks Public Library og Bibliothèque Nationale i Paris eller det mest berømte, biblioteket i Alexandria. Der er opstået fiktive biblioteker som det i Umberto Ecos roman *Rosens Navn* eller Borges' *Bibliotek i Babel*. Læserne kommer til bogbusser, flugtbiblioteker. De leder i fjernt beliggende sommerhuses

bogsamlinger. Min folkeskole var som de fleste i halvfjerdserne nybygget og forstadsdøsig, og skoleinspektøren gav mig følgende skudsmål med, da jeg forlod den: "Morten Søndergaard skal nok en dag, og med de evner, han nu har, finde den rette hylde." Med andre ord: *lagerarbejder*. Men på hyldeerne er der kommet til at stå bøger, og muligvis skyldes det nogle af de oplevelser, der knytter sig til skolebiblioteket.

I skolen var jeg en notorisk uromager og havde derfor valget mellem at opholde mig to steder, når jeg rutinemæssigt blev smidt ud fra timerne: P-klassen eller biblioteket. P-klassen var et sted, man placerede og fikserede urolige elever i perioder. P for periode, p for problem, p for psykologi, p for poesi. I denne filial af det uklassificerbare herskede en magisk stemning. P-klassen var den værste straf, der kunne overgå én, og den, der kom derfra, var brændemærket: Han har været nede i P! Da jeg ofte frekventerede stedet, nød jeg i fulde drag den elektriske og næsten erotiske atmosfære. Her var fred og en højfrekvent ro. Der sad man i den dybt brummende eftersidningstime og læste.

De timer, som jeg oftest måtte forlade i utide, var tysktimerne. Men tysklæreren smed mig hen på biblioteket, for han var også skolens bibliotekar og noget så usædvanligt som et fint menneske. Skolebiblioteket

var lille, men også dér herskede en særlig form for ro og fortrolighed. Der kunne man være. Og her forvandlede tysklæreren sig til en venlig onkel, der lod mig gå til hånde og sætte bøger på plads, stemple lånerkort med et datostempel monteret i en lille holder på en kuglepen. Her var våbenhvile i krigen med de øvrige lærere. Her kunne man gå på opdagelsestogt mellem bøger, tage en tilfældig ned fra hylden og blade i den. Pludseligt stod jeg med J.P. Jacobsens *Arabesk til en Haandtegning af Michelangelo*, og gulvet gyngede. Her var opgaver, man kunne udføre, bøger, der skulle alfabetiseres, kort, der skulle sorteres efter dato. Blandt bøgerne var der en serie med *Berømte mordsager*, *Berømte seriemordere*, *Uopklarede forbrydelser*, som jeg slugte. Det var ren pulp fiction bortset fra, at det ikke var fiktion: kornede og uskarpe fotos af helt almindelige huse i nybyggede forstads kvarterer, billeder af familiefædre og anonyme dagligstuer, som ledsagede beskrivelserne af grusomme drab. Helt almindelige steder og helt almindelige huse med græsplæner. Biblioteket blev det sted, jeg kunne få vejret, et helle, som jeg opsøgte, så snart jeg kunne. Alle frikvarterers omdrejningspunkt. Ethvert påskud for at komme derhen blev taget i brug. Hvad var det, jeg fandt? En stemning og en følelse af plads til alle sider. Bag skranken sad den forvandlede tysklærer og gjorde det bedste, han kunne gøre. Han lod mig læse.

A

A for Aflæsning

*Ansigtstavle med Paul Ekmans 6 universelle ansigtsudtryk (1969):
Vrede, sorg, glæde, overraskelse, angst, afsky.*

*Ansigtsudtryk udløst af elektrisk stimulation fra
Mécanisme de la Physionomie Humaine, Guillaume Duchenne, 1862.*

Vi læser hinanden, ansigtet er et digt. Vi læser ansigtsudtryk, som var de sproglige udtryk, vi læser ansigtets tekst: punktum, punktum komma streg sådan tegnes Nikolaj. Og med tiden skriver vi nye linjer i hinandens ansigter. Vi møder hinanden og aflæser lynhurtigt ændrede ansigtstræk. Vi siger: "Hun kan læses som en åben bog." Vi siger: "Han er et omvandrede leksikon." Vi læser alt det, der står skrevet i ansigterne. Vores livshistorie er skrevet i ansigterne med en sælsom skrift, som skrives med hud, smilehuller, ar, rynker, pletter, furer og glimt i øjnene.

B

B for Bille

Goliathus orientalis

Kafkas fortælling *Forvandlingen* begynder: "Als Gregor Samsa eines Morgens aus unruhigen Träumen erwachte, fand er sich in seinem Bett zu einem ungeheueren Ungeziefer verwandelt." - Gregor Samsa vågnede en morgen i sin seng, forvandlet til et uhyrligt skadedyr, en enorm bille! Der er ikke sket andet, end at Gregor Samsa er blevet til en bille; ellers er alt, som det plejer. Familien kalder ham stadigvæk Samsa. De fortsætter deres liv rundt om hans værelse, hvor de har låst ham inde. Det er den raffinerede og uhyggelige logik, der driver Kafkas novelle. Det knagede og bragede på Kafkas tid. Freud i Wien borede sig stadig dybere ned i den menneskelige psyke, Einstein stadig længere ind i rumtiden. Dadaisterne nedbrød den traditionelle kunstopfattelse, og surrealisterne søgte at afdække nye kunstformer og produktionsmåder. En verden på randen af første verdenskrig, i opbrud og udbrud. Og man spørger sig selv: Hvad eller hvem har forvandlet Gregor Samsa? Barnet vil svare: "En heks," psykoanalytikeren vil svare: "Gregors bliven-dyr er det fortrængtes tilbagevenden som neurose," marxisten vil svare: "Gregor er fanget i en uløselig natur-kultur konflikt grundet det repressive kapitalistiske samfund." Men det mest nærliggende svar er, at det er Kafka, der har forvandlet Gregor. Hvorfor? Fordi! Ingen tolkning synes at være rigtigere, end en anden. Men en ting er sikker: Mange læsere er blevet vækket som læsere under læsning af Kafka. Novellen forvandler alle, der læser den, til læsere. Måske er det sådan, at først lærer vi at læse, og så lærer vi at læse en gang til gennem den særlige bog eller novelle eller det digt, der rammer os helt rent og uden omsvøb. Det er den forvandlende læsning, som Kafkas novelle er et udtryk for. Kafka har forvandlet os.

C

C *for* Castanea Sativa

Fotografier

Jeg har fotograferet kastanjetræet i gården fra samme sted i mange år. Jeg har stillet mig på *Navnestenen*. Fotografierne er min læsning af træet og årstidernes skiften og skrift i træet. Jeg har ført mange samtaler med det træ gennem den tid, jeg har boet i Bakkehuset. Det har svaret med en susen i løvet og ved at lade kastanjerne regne ned i gruset på gårdspladsen. Jeg ved, at dét, jeg vil savne mest ved Bakkehuset, er kastanjetræets store grønne alvor på gårdspladsen.

Lyset tøver ikke med at ramme kastanietræet, jeg tøver ikke med at sige, at solen skinner. Lige nu skinner solen. Jeg sidder i solen på en bænk under et træ fuldt af skarpe knopper, og mens vinteren svæver væk, dingler vinterens rødder pludselig under skyerne, og det er blevet forår.

Kastanjetræet udgiver sine digte på eget forlag.

Kastanjetræet ser ikke særligt konkurrencedygtigt ud her til morgen, blomsterne ligger allerede på jorden som trist, tør sne. Fuglene ramler mod himlens intakte lyskys. Jeg er næsten til stede på samme overbevisende måde, men kastanietræet har allerede røde tal på bundlinjen.

D

D for Dante

Joseph Anton Koch, akvarel:
"Francesca og Paolo bliver overrasket af Gianciotto Malatesta"
1804-1085, Thorvaldsens museum

Samt uddrag af 3 danske oversættelser
af Dantes Guddommelige Komedie (5. sang)

Fra Jorge Luis Borges *Syv aftener*, foredraget om *Dantes Guddommelige Komedie* (oversat af Uffe Harder):

"[Nede i Helvede ser Dante] Homer, Platon, andre store, navnkundige mænd. Men Dante ser to, som han ikke kender, to mindre navnkundige, som tilhører samtidens verden, Paolo og Francesca. Han ved, hvordan de to ulovligt elskende er døde. Han kalder på dem, og de kommer. Dante siger: "*Quali colombe dal disio chiamate.*" Vi står over for to fordømte, og Dante sammenligner dem med to duer, som er blevet kaldt af begæret, for også sanseligheden må spille en væsentlig rolle i scenen. De nærmer sig ham og Francesca, der er den eneste, som taler (Paolo kan ikke), og siger disse patetiske ord til ham: "*Se fosse amico il re dell'universo / noi preghemmo lui per la tua pace,*" "hvis universets konge havde været en ven [hun siger universets konge, fordi hun ikke kan sige Gud, det navn er forbudt i helvede og i skærsilden], ville vi bede til ham for din fred, fordi du nu har fattet medlidenhed med os på grund af vore lidelser."

Der er noget, Dante er nysgerrig efter at vide. "*Amor condusse noi ad una morte.*" Paolo og Francesca blev myrdet sammen. Deres hor interesserer ikke Dante. Det interesserer ham ikke, hvordan de blev opdaget, dødsdømt og henrettet. Det er noget mere intimt, der interesserer ham, nemlig hvordan de vidste, at de var forelskede, hvordan de forelsker sig, hvordan de søde sukkes tid begyndte. Det er det, han spørger til. Hun fortalte ham, at de en dag for deres fornøjelses skyld læste om Lancelot og om, hvordan kærligheden pinte ham. De var alene og havde ingen mistanke om noget. Hvad var det, de ikke havde mistanke om? De havde ingen mistanke om, at de var forelskede. Francesca erklærer, at de en gang imellem rødmede, men at der kom et øjeblik, "*quando leggemmo il disiato riso,*" "da vi læste det ønskede smil", da hun blev kysset af denne elsker. Han, som aldrig vil forlade mig, kysede min mund, "*tutto tremante,*" "helt skælvende".

E

E for Ewald

*Johannes Ewald i sin seng i Vingaardsstræde en Vinterdag 1772,
litografi efter maleri af Valdemar Neiiendam*

Ewald læser, han sidder opstablet med puder, rummet er lille, han sidder ved siden af sin seng. Man kan forestille sig, at han kan lægge sig, hvis gigtsmerterne bliver for stærke. Hvad er det, han læser? Jeg forestiller mig, at det er Laurence Sternes roman *Tristram Shandy*, han læser. *Tristram Shandys levned og meninger*, og at han, samtidig med at han læser, tænker på den bog, han selv er ved at skrive. Man kan se, at han er fordybet, men ikke opslugt. Han læser i dagslys ved vinduet, tællelyset er slukket, det er solskin. Måske er der varmt i rummet. Når jeg ser på stikket, giver det også et stik i hjertet. Jeg ville gerne læse mere, end jeg gør, men jeg læser så langsomt. Jeg er en omhyggelig læser, for jeg læser bogen op inde i mig selv. Derfor læser jeg langsomt. Næsten baglæns. Jeg kan være årevis om at læse en bog, fordi jeg læser mange bøger på en gang. Men jeg læser helt ned til bunden af ordene, som om jeg ville æde dem, indtage dem, beholde dem i mig for altid. En konsumerende læseform, der tager sin tid. Jeg tror også, Ewald læser sådan. Og jeg tænker: Jeg vil gerne læse Ewald. Ewalds *Levnet og Meeninger*.

F

F for Forstørrelse

Tekst og forstørrelsesglas

Min farfar brugte et forstørrelsesglas, når han skulle læse avisen. Den lå i skuffen på det store skrivebord, hvor der også var bolsjer. ”Skulle det være noget med en bette sukkerknald?” En ”bette sukkerknald” var et bolsje, et orange bolsje, som lå i en metalæske og lugtede af te. Forstørrelsesglasset lå også dernede blandt alle de mange andre ting: En papirkniv med en hjortetak som skaft, tændstikker og pilespidser og piber og piberensere. Man kunne smelte asfalten med forstørrelsesglasset i solen, man kunne se bogstavernes flossede kontur. Forstørrelsesglasset kunne gøre alting skarpt. Det, der var i midten, blev overvældende stort og voldsomt, og det, der var i kanterne, blev uhyggeligt og forvrænget. Som en lyskegle kastede forstørrelsesglasset lys ind i verden, så den stod nådesløs klar og pludseligt oplyst.

First light hedder lysstrålerne, når de for første gang går gennem astronomernes teleskoper. De enorme forstørrelsesglas. Når taget glider til side over observatoriet, og endelig, endelig efter års forberedelse rammer lyset okularet. Der dufter af kartofler i køkkenet. Du sætter en blomst i håret, og i et filmklip fortæller Yuri Gagarin, at han fra sit rumfartøj første gang så verdensrummet som en grumset suppe. Han troede først, at det var en fejl i rumskibets glas, men det var alle stjernernes lys, som blev synlige i atmosfærens fravær. Som barn var jeg vanvittigt optaget af astronomi. Hvad er der bagved og bagved igen. Vi kan ikke sige det, men vi kan prøve. Sproget kan forstørre oplevelsen. Der går en direkte linje mellem astronomi og poesi. Digterne er sprogets astronomer, hvert ord et observatorium.

G

G for **Gemmested**

Stol, diverse genstande, reol, filmloop

At læse er både at gemme sig og glemme sig. En bog kan ikke rumme hele verden, men den kan rumme en hel verden. Gemmestedet har ting og sager fra bogen *Processen og det halve kongerige*. En bog, jeg skrev i Bakkehuset i perioden 2008-2010, har manifesteret sig på vægge og i montrere. På filmen bliver bogen læst både forlæns og baglæns, næsten som om den blev givet tilbage til sin forfatter på det sted, hvor store dele af bogen blev skrevet og drømt. Sæt dig i stolen, og lyt til oplæsningen fra bogen, eller vælg dig en bog fra reolen. En bog efterladt af andre læsere. Tag gerne bogen med hjem, men kun hvis du sætter en anden i stedet. En bog er et sted, et gemmested. Et sted, man er en tid, og så forlader man det. På samme måde, som vi kan huske, hvor noget stod på siderne i bogen, men ikke kan sige, hvilken side det er, så er bogen selv også et ubestemmelsessted. En tilstand, vi kun kan befinde os i ved at være i bogen, på samme måde som vi er i et hus eller et rum.

Н

H *for* Hamlet

Filmloop af forskellige filmatiseringer af Hamlets andet akt, scene 2.

POLONIUS:

What do you read, my lord?

HAMLET:

Words, words, words.

POLONIUS

What is the matter, my lord?

HAMLET:

Between who?

POLONIUS:

I mean, the matter that you read, my lord.

Se, det er jo spørgsmålet. What is the matter? Det er ord, ord, ord, bøgerne er fulde af. Hamlet læser ordene og læser dem ikke. De er indholdstomme for ham, for han tænker kun på at hævne sin far. Hamlet står mellem "words" (ord) og "matter" (sagen), og hvis han vælger "words", så må han stå udenfor, tvivlende, og blive ved med at spille gal, og hvis han vælger "matter", så må han handle og hævne og derved i grunden bekræfte den herskende (u)orden.

I for Igennem Spejlet

*Første strofe af Jabberwocky af Lewis Carroll
fra Through the Looking-Glass*

I Lewis Carrolls *Through the Looking-Glass, and What Alice Found There* (gendigtet af Vibeke Eskesen og Peter Poulsen) sidder Alice på gulvet i stuen i huset på den anden siden af spejlet og bladrer i en bog på jagt efter noget at læse. Og hun falder over begyndelsen af digtet *Jabberwocky*. Digtet lader sig kun læse ved at holde det op foran et spejl:

**’Twas brillig, and the slithy toves
Did gyre and gimble in the wabe:
All mimsy were the borogoves,
And the mome raths outgrabe.”**

*[Det var grillt; en slimfix gik
agurk på bergamåtten;
gikkende sang en gikkernik;
en proppert lød som sådan.*

**Beware the Jabberwock, my son!
The jaws that bite, the claws that catch!
Beware the Jubjub bird, and shun
The frumious Bandersnatch!**

*En jabbervox, min søn, er gal,
den bider og den flår!
Jubjubben er en ren vandal!
Vogt dig for Bimmerhård!]*

”Det lyder kønt”, sagde Alice, da hun var færdig med det, ”men det er lidt svært at forstå.” (Hun ville ikke indrømme, ikke engang over for sig selv, at hun ikke forstod ret meget). ”Det får mig på en måde til at tænke på mangt og meget, men jeg ved ikke nøjagtig hvad! Men *nogen* slog *noget* ihjel; det er der i hvert fald ingen tvivl om.”

J

J for Jæger

Postkort, arabisk Googleoversættelse,
Thomas Rathsacks bog *Jæger – i krig med eliten*, 2009

Jeronimus, oldkirkelig teolog (også kaldet Hieronymus), levede 347-420, var åndelig vejleder for adelige damer. Han havde en kreds af damer omkring sig, han gik for langt i sin vejledning og blev sendt i eksil. Jeronimus oversatte Bibelen til latin. Hans latinske oversættelse kaldes *Vulgata*. I ikonografien ses Jeronimus med en løve ved sine fødder og knaldrød kardinaldragt, han beder til et krucifiks, han slår sig med en sten, han spæger sit legeme. Han er den lærde kirkefader, den rolige og vise oversætter i studerekammeret. Han oversætter (for man skal oversætte), han er dameglad, damejæger, han tæmmer vilde løver, han lever alene i ørkenen. Længe efter skriver Jægeren en bog om *sin* tid i ørkenen, i Afghanistan, om jagten på Bin Laden, der af de amerikanske soldater havde kodenavnet *Geronimo*. Jægeren beskriver hemmelige aktioner, han udleverer klassificeret information. Men nu er det Googlemaskinen, der er Jeronimus og oversætter ordene. Ordene er dårligt nok skrevet, før de er oversat, men oversættelsen er et forunderligt ordspind, vulgær og tilgængeligt for enhver.

K

K *for* Komfur

Komfur, højtalere. Morten Søndergaard og Jonas Breum Jensen

Læsning er også oplæsning. Det at lære at læse er også at lære at undertrykke højtlesning og gøre den til en indre oplæsning. Når jeg skriver, så ved jeg, at det ikke er rigtigt godt, før jeg også har lyst til at læse dét, jeg har skrevet, *højt*. Et godt digt balancerer mellem lyd og betydning; lyden og rytmen af ordene kan være dét, som trækker digtet fremad, og som under skriveprocessen trækker nye ord med sig. Når jeg skriver, har jeg undertiden oplevelsen af, at ordene er døre, der står på klem ind til et stort rum, og fra rummet på den anden side af døren synes der at komme en forunderlig støj. Den støj vil jeg gerne ind til. Støjen er et resonansrum, der er fuldt af en betydning, som ordene er med til at formulere og præcisere. Ved at lytte til støjen, og hvad der foregår dér, kan jeg til sidst få det færdige digt frem.

(Komfuret stod i Bakkehusets gæstebolig i mange år. Her på komfuret har forfatterne Søren Ulrik Thomsen, Solvej Balle, Peter Poulsen, Charlotte Weitze, Morten Søndergaard og Merete Pryds Helle lavet mad.)

L for Læseloven

Pude med broderi

Læseloven skyldes den franske forfatter Daniel Pennac. I sin bog *Comme un roman* (1992, dansk oversættelse: *Glæden ved at læse*, 1995) fortæller gymnasielæreren Pennac om grundene til, at unge mister lysten til at læse: dårlige skolebøger og dårlig undervisning. Han udformer i stedet Læseloven, som viser, at enhver læser selvfølgelig har sin helt egen måde at læse på:

ENHVER LÆSER HAR RETTEN TIL

IKKE AT LÆSE
AT SPRINGE SIDER OVER
IKKE AT LÆSE EN BOG FÆRDIG
AT GENLÆSE
AT LÆSE HVAD SOM HELST
TIL BOVARYSME
AT LÆSE HVOR SOM HELST
AT SMÅLÆSE
AT LÆSE HØJT
AT TIE STILLE

M

M *for* Marmor

Carara-marmor med indskrift

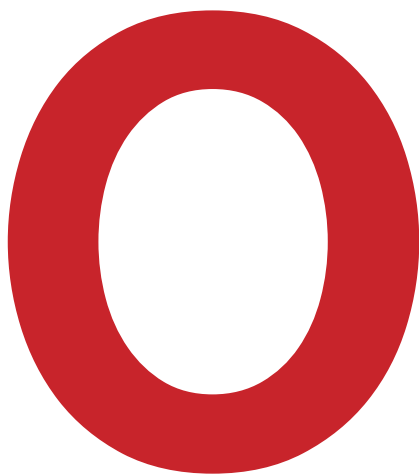
Husene taler med deres mærkelige marmorpladestemmer: "Her skrev Grundtvig", "her boede Søren Kierkegaard", "her blev H. C. Andersen født". Men hvem er det, der taler? Det er, som om husene er udstyret med stenstemmer, som hakkes ud på gavle og facader. Hvem siger noget? Er det tiden selv? Her! Der! Den! Dengang! Vi går forbi og tænker hvert sit. Aha, det var altså mindeværdigt, aha, den person var altså værdig til marmorens evighed. Stenord og stensætninger finder plads i arkitekturen, det bløde kød skal mindes i hård sten. Men hvem er det, som siger noget med husets mund?

N

N *for* Nøglehul

Installation med nøglehul og højttaler

Augustin skrev sin bog *Bekendelser* i året 397. Han rejste den lange vej fra Nordafrika til Milano for at møde sit idol, munken Ambrosius. Da han nåede frem til klosteret, opsøgte han sin fremtidige lærer og fandt ham i færd med at læse. Men Augustin blev slået af forbavselse, fordi Ambrosius ikke læste højt, men med lukkede læber: "Når Ambrosius læste fór øjnene nedover siderne, og hjertet søgte at trænge dybere ind i meningen, mens stemmen og tungen hvilte. Ofte var vi tilstede. For ingen blev nægtet adgang. Det var ikke almindeligt at man meddelte ham navnet på den, der kom for at besøge ham. Da så vi ham sidde helt stille og læse, altid på den måde. Vi sad længe i tavshed. For hvem vovede at bryde den sammen med en mand, der var så ivrigt optaget. Men så gik vi vores vej, for vi antog, at han i den korte tid fik mulighed for at forny sin ånd, fri for besværet med andre ting, og ikke ville forstyrres af noget andet. Måske ville han også sikre sig, at han ikke af hensyn til nogen skulle forklare eventuelle dunkle udtryk hos den forfatter som han læste eller drøfte vanskelige spørgsmål. Ved at bruge sin dyrebare tid på dette, ville han jo komme gennem færre bøger end han ønskede. For øvrigt kunne grunden også være, at han ville spare på sin stemme, som ellers let blev hæs, også det ville være grund nok til at tie stille. Han gjorde det i hvert fald af en god grund, hvad den end måtte være."

O for Opmærksomhed

Neonskilt

Inde i ordet opmærksomhed står der *op* og *mærk* og *som* og *hed*. Læsning er intens opmærksomhed omkring sorte tegn, og vi læser dem, fejrer dem op fra siden, og de løber ind i os i en serie øjenryk. Læsning er avanceret tankeoverføring; nogen har engang afsat mærker, og omhyggeligt lader vi mærkerne afsætte mærker i os. En af mine første læseoplevelser knytter sig til et skilt, der hang i nærheden af stationen i Odense. Det var et stort neonskilt, hvorpå der stod: GODSBEFORDRING. Og en gang imellem slukkede S'et, så der stod: GOD BEFORDRING, og en gang imellem slukkedes GO og EFORDRING, så ordet DSB lyste op. Okay! Der var altså ord inde i ordene. Ikke nok med at der var ord nok i forvejen at holde styr på, men der var også *andre* ord i ordene, som kunne tændes og slukkes, så man fik øje på dem. Skiltet er der ikke mere. Men ordene fortsætter med at befordre deres betydning, de bærer den med sig, og man skal se godt efter, hvad der står i dem. I 1984 fik gruppen *Kulørte Klat* tilladelse til at mødes på Københavns Rådhusplads og gennemføre en FÆLLESPISNING, og de fik officiel tilladelse fra myndighederne. Med fyldte blærer, ankom gruppen på den aftalte dag til Rådhuset og gennemførte aktionen. Man havde overset det manglende S.

P

P *for* Postkort

Udvalg af postkort med læsere som motiv

Vi skriver hjem udefra, så dem derhjemme kan læse om det derude. Vi sidder i den varme stue og læser om det vilde, det eksotiske. Postkortene når frem, krøllede og forblæste, langvejs fra. Og på postkortene er der motiver. Hver gang jeg har set et kort med en læser, har jeg købt det. Det er med tiden blevet til mange kort. Og nu hvor jeg ser dem spredt ud foran mig, kan jeg se, at der er flest læsende kvinder. Det har sikkert alle mulige kunsthistoriske årsager. Den læsende kvinde er et gyldigt motiv, hun er i ro, uvidende om, at vi betragter hende. Men på nogle af kortene ser hun udfordrende tilbage mod os, med fingeren i bogen, som var bogen et køn. Postkortene ligger dér, kønne og kønnede, og de fleste læsere er kvinder. Mændene på postkortene har bogen liggende foran sig, som attribut og statussymbol. Vi læser kortenes bagside, og vi læser kortenes forside og læser intentionen hos den, der valgte netop dette kort til os og sendte det til os. En gang imellem på loppemarkeder kan man støde på postkort, som, når vi læser deres bagside, folder sig ud som komprimerede romaner. Afsenderne er måske døde, og vi kender ikke de steder, kortene er sendt fra, men vi læser lige ind i tiden som nysgerrige læsere af en historie, der ikke var bestemt for os.

Q

Q for Quark

Finnegans Wake af James Joyce

”Three quarks” indleder bog 2, kapitel 4, på side 383 i alle udgaver af *Finnegans Wake*.

”I 1963, da jeg fandt på navnet *quark* til nukleonens fundamentale bestanddele, kom lyden først til mig uden nogen stavemåde, som kunne have været *kwork*. Så stødte jeg på ordet *quark* i en af mine lejlighedsvis gennemlæsninger af James Joyces *Finnegans Wake*. Sætningen lyder: ”Three quarks for Muster Mark” (Tre ”quarker” til hr. Mark). Da det var tydeligt, at *quark* (som bl.a. betyder mågeskrig) skulle rime på *Mark* og *bark* (at gø) og lignende ord, havde jeg brug for en undskyldning for at udtale det som *kwork*. Men bogen giver en fremstilling af en drøm hos kroværten Humphrey Chimpden Earwicker. Ordene i teksten kommer som regel fra flere forskellige kilder ligesom ”kuffertordene” i *Bag Spejlet*. Nu og da optræder der ord i bogen, som delvist stammer fra bestillinger af drinks ved baren. Jeg argumenterede derfor for, at en blandt flere kilder til udbruddet ”Three quarks for Muster Mark” kunne være ”Three quarts for Mister Mark” (”Tre pilsnere til hr. Mark”). I så fald var udtalen ikke ganske ubegrundet. I alle tilfælde passede tallet tre perfekt med, hvorledes quarkerne optræder i naturen.”

Fra Murray Gell-Mann’s bog *Quarken og Jaguaren*, (dansk udgave 1994, oversat af Helge Kastrup). Murray Gell-Mann fik Nobelprisen i fysik (1969) for sin forudsigelse og navngivning af quarkerne. Han fremsatte også hypotesen om *særhed*, et begreb, der karakteriserer hadroners (stærkt vekselvirkende partiklers) særlige egenskaber og opførsel.

R

R *for* Ro; ro, rod, ord, bord

Serie af fotografier taget af mine skriveborde i perioden 1989 til 2011

For at der kan læses, skal der skrives. Skrivning foregår (som regel) ved skriveborde, og skriveborde er ofte en delikat balance mellem ro, rod og ord. For mig har skrivebordet altid været en fællesmængde af steder, forstået på den måde, at lige meget hvilket skrivebord, jeg sidder ved, så er det mit skrivebord, mit sted. For mit skrivebord står alle vegne, det handler bare om at komme hen til det. Skrivebordet er et telt, der kan slås op overalt. Når jeg sidder ved skrivebordet, er jeg hjemme. Når jeg ser på fotografierne af mine skriveborde, så ser og hører jeg de steder, bordet har stået, og jeg tænker på det, jeg har skrevet på det sted. Nogle af bordene har været rodede, andre asketisk rene. Rent bord? Nej tak. Med tiden er skrivebogen blevet erstattet af en laptop. Men den står på skrivebordet. Man skal sørge for at holde sig i nærheden af skrivebordet. Under jordskælv kan man med fordel søge ly under skriveborde. Man kan i det hele taget søge ly, lys, lyst under skriveborde. Ord pibler frem, bøger skubber sig frem gennem skrivebordets geologiske lag som flade sten. Hvis nogen uforvarende rydder op på mit skrivebord, kan jeg ingenting finde. Jeg ved, hvor i lagene jeg skal grave efter bøger, regninger og sætninger. Den italienske digter Giovanni Pascoli havde tre skriveborde, et til hvert af de tre sprog, som han bevægede sig imellem: italiensk, græsk og latin. Men dér, hvor bordene ikke når sammen, flourer andre sprog, de gror i det vilde overskudslys mellem sprogene. Kom, lad os gå fra borde. Mellem bordene ligger det vigtigste. Det eneste, der er værd at skrive hjem om. Hjem? Mit skrivebord. Ja. Nej. Jeg bor mellem bordene. Hvert ord er et bord, undskyld, at jeg roder.

S

S for Spor

Marginalia, af Lasse Krog Møller, 2011

Læsningen sætter spor. Inde i bøgerne støder vi på understregninger, æselører, bogmærker og pressede blomster. Nogen har været her før. Bøgerne cirkulerer mellem os, og selv om øjnene ikke afsætter slidspor på papiret, så afsætter hænderne sved og snavs. Vi fordeler de gode bøger mellem os, vi lader dem cirkulere og recirkulere, vi mødes ved nattetide og udveksler erfaringer. Vi hvisker: Læs dén! Og læsningen sætter spor inde i os. En japansk digter, der skrev for 1000 år siden, kan pludselig tale lige ind i mig, selv om det, han skrev, blev skrevet med andre tegn i en anden tid og kulturkreds. Læsning er den mest overbevisende form for tankeoverføring, der eksisterer. Læsning sætter os i stand til at leve andres liv. At læse, er at tilføje noget til ens syn på livet. Forfattere taler om, at de har et forfatterskab. Læseren kan med lige god ret tale om sit læserskab. Læsningen sætter spor i os. Bogens mærker og tegn bliver til pejlemærker, som vi kan manøvrere efter.

T

T for Tilfælde

Kaffekrums, krystalkugle, spådomsbøger

Læs mig, hvisker alle bøger i verden. *Læs mig*, hvisker hele verden. Alting eksisterer, for at det kan ende i en bog, sagde Mallarmé. Forestillingen om, at menneskene kan læse deres skæbne i en bog, i verdens bog, er ældgammel. Læsning af kaffegrums, læsning af tarokkort, læsning af krystalkugler og læsning af håndlinjer er en hel industri. Spådomsbøger har sit eget bibliotek i det store bibliotek. Læsere har gransket bøgerne, inklusive religiøse bøger, efter en mening og et system, der kunne give mening til deres meningsløse liv. Litterære værker har i tidens løb opnået status som spådomsbøger. Således var det almindeligt allerede i den sene del af romertiden og i middelalderen at slå op i Vergils *Æneide* og læse sin fremtid i en tilfældig passage i bogen, det såkaldte *Sortes Virgiliana*. Den samme skæbne er overgået *Dantes Guddommelige Komædie*, og mange benytter James Joyces *Finnegans Wake* eller Laurence Sternes *Tristram Shandy* som en slags verdslige bibles, uendelige bøger, der kan blive ved med at afgive mening i det meningsløse.

U

U for Ulæselighed

Udvalgte bind af Ulæselighedens Encyklopædi

Streger og kruseduller på prøveblokke udgør en lille del af en enorm tekstmasse, som skrives af et uoverskueligt antal mennesker hver dag og mange steder. Teksterne tager del i en udforskning af dét, som ligger lige før skriften, af en tankeløs skrift, en prøvende præskrift i gang med at undersøge sin kapacitet. De første bind af den store *Ulæselighedens Encyklopædi* er skrevet af folk i papirvareforretninger og boghandler. Mon det er muligt at lave en klassifikation af krusedullerne? Et krusedullealfabet? Rundt omkring et ord, et navn, en sætning, måske en meddelelse til en anden læser. Alt det, der foregår før skriften, nærmer sig det forståelige. En stemme, der ikke er formet, ikke har noget at sige endnu, men bare har sin udtryksvilje intakt. Er det muligt at spole tilbage til tiden, før vi kunne læse? Hvordan var det, da tegnene bare var tegn uden mening? Måske den samme følelse, vi har, når vi ser en bog skrevet i et alfabet, vi ikke behersker, eller når vi ser ned i en bog skrevet med blindskrift? Jeg kan huske, at min datter, fast besluttet på at ville lære at læse, en dag kom hen med en bog. Ganske vist holdt hun bogen på hovedet, men spurgte insisterende: "Hvordan gør man?" Som om det bare var en kode, hun skulle have udleveret. Vi lærer at læse ved at stave os frem gennem det ulæselige. I lang tid er tegnene på siderne bogstavmyrer, der slæber rundt på en betydning, vi ikke kan gennemskue, men efterhånden bliver det til hele meninger og ord, der bliver til bøger, der faktisk lader sig læse.

V

V for Verdensnødsbremse

Verdensnødsbremse, 2007

Stop! Stands! Tiden går, den løber af sted. Men det er muligt at nedsætte dens hastighed, næsten at sætte den i stå og måske endda få den til at løbe baglæns. En bog kan være en verdensnødsbremse. Træk en bog ud af reolen og giv slip og giv dig til at læse den. Slå op. Slå ned. Tag en bog. Tag en tilfældig bog. Tag og læs, sådan som Augustin hørte et barn synge, da han ikke vidste, hvad han skulle stille op med sit liv. *Tag og læs, tag og læs.* Bøgerne er tidsmaskiner, bobler af tid, der brister, når vi er færdige med at læse dem, men så længe læsningen står på, så går tiden med bogens tid. Bøgenes tid er den opslugende tid. Tiden forsvinder ind i bøgenes munde. Måske er det derfor, at vi aner en vis uro, når vi når mod slutningen af en bog. Hvad skal der nu ske? Hvad skal der ske i det hele taget, når bogen slutter? Allerede planlægger vi, hvilken bog vi skal læse efter den, vi er i færd med at læse, så tiden på ny kan stå stille. Vi ser os omkring i rummet: Hvor sidder Verdensnødsbremsen?

X for X

*X fra Poul Pedersens Det stjålne alfabet, 2007: Victor Brauner,
"Rencontre avec moi-meme aux quatre chats du monde" 1948,
Musée d'Art moderne et contemporain, Strasbourg*

X er et vejkryds hvor bilen kan vende
X er en savbuk hvor far saver brænde
X er de standsende vinger på møllen
 X er den sløjfe du binder i håret
 X er et lyserødt plaster på såret
 X er i Texas, og Alex og Brix
X er et bogstav der rimer på heks

Fra Halfdan Rasmussens ABC

Y

Y *for* Yndlingsord

Skrivebøger

Skriv! Ord er løg, der ligger nede i det hvide papir og kan spire op og sætte blomst i andres hjerner. Jeg ved, at en ny bog er på vej, når jeg begynder at lave lister med ord, ordlister med yndlingsord, ord, som ikke vil gå væk men insisterende stiller sig an og ikke vil lade mig komme forbi. Yndlingsord som ametyst, begyndelse, drømmehal, elefantro, feberblå, isfugl, lykkestrøm, mælkevej, quark, Sahara, vanilje.

Z

Z for Zarafa

Jacques Raymond Brascassat, "Passage de la girafe à Arnay le Duc" 1827,
Musée des Beaux-Arts de Beaune

Michael Allins bog om giraffen Zarafa er historien om en giraf, der blev indfanget i Egypten og givet som gave til den franske konge Charles den femte af den egyptiske vicekonge Muhammed Ali i 1827. Zarafa måtte gå hele vejen fra Marseille, hvortil den var sejlet, til Paris. Bogen er også historien om genopdagelsen af Egypten under og efter Napoleon:

"Det er et symbolsk billede på den europæiske oplysnings fremmarch, at Napoleon havde den vane at læse, mens han red i spidsen for sin hær. Når han var færdig med siderne, rev han dem ud og kastede dem over skulderen, hvor de blev opsnappet og læst en efter en, soldat efter soldat, eller læst højt i grupper hele vejen ned gennem rækkerne. I Den Store Orienthær medførte Napoleon sit *corp des savants*, en "levende encyklopædi" på 154 videnskabsmænd og specialister, rekrutteret fra l'Institute de France: ingeniører, matematikere, arkæologer, zoologer, mineraloger, fysikere, kemikere, økonomer, arabister, geografer, kartografer, astronomer, malere, digtere og selv en musikhistoriker – og som næsten alle blev efterladt med hæren i Egypten."

AE

Æ for Æske

Ordapotek, 2010

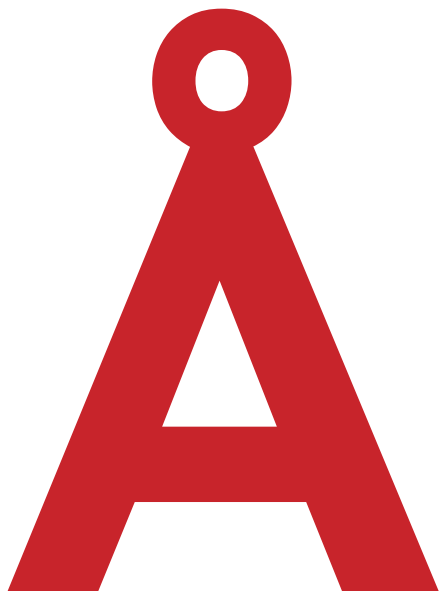
Kamma Rahbek er kendt for sine æsker. Der gik lidt tid, før det gik op for mig, at jeg havde gået Kamma i bedene, men jeg har lavet et ordapotek, som består af ti æsker, en for hver ordklasse. Inde i hver æske ligger en indlægsseddel, som redegør for overdosering og anvendelse af hver af de ti ordklasser. Æsker er kommet til at fylde en stor del af mit liv. Jeg lægger indlægssedlerne ned i æskerne. Kamma lagde breve til særligt udvalgte. Mine indlægssedler er langt mindre personlige, de er resultatet af et sammenstød mellem mit sprog og medicinalindustriens sprog. Det er tekster, der vil trænge ind i sprogets kemiske organisme. Da jeg skrev indlægssedlerne, forsøgte jeg at finde lægemidler, som passede til de enkelte ordklasser. Adjektiver er bygget over luseshampoo og pronominer over lykkepiller. Jeg tror, at ordet *Ordapotek* blev født ud af ordet *Adverbium*. Ordet lyder som et medicinsk præparat. I min bog *Processen og det halve kongerige* findes der måske et andet, mere personligt, udspring: "Pillerne i skabene, de triller ud på gulvet, de pumper ud af munden på alle i kvarteret, sovepiller, valium, rohypnoler. Der bliver stille, som når et barn skal sove. Barnet sover ikke, det ligger på sin angstmadræs, og inde i kroppen svæver en lillebitte astronaut, der ikke kan røre sig, ikke kan få sit rumskib i gang. Rumskibet er stesolidstille, blodet suser stille i det stille hus, det enorme univers, ingen kan dreje hovedet, ingen kan bevæge sine arme, men vi ved, at vi mødes på en stjerne. Kungfutse siger, at man skal støve bevidsthedens spejl af hver dag, og rundt om i mørket står menneskene med spejle og sender nervøse signaler til hinanden."

Ø for Ørsted

Ilt, ild, brand, brint

H.C. Ørsted interesserede sig for både naturvidenskab og sprog. Han beherskede mange fremmedsprog, og han skabte en række nye ord på dansk. Ørsted lavede omkring 2000 nye danske ord, men det var ikke alle, der slog an. Han ville erstatte fremmedord i sproget med mere mundrette. De smukkeste eksempler på Ørsteds ord er *ilt* og *brint*. Der er en klanglighed mellem de to ord, som gør dem smukke sammen. De smager godt. Ørsted ville have, at der var overensstemmelse mellem det, som ordene beskrev, og det, som ordene lød af. Da Ørsted lavede ordene *ilt* og *brint*, var han inspireret af forbrændingsprocessen. Ordene minder om *ild* og *brand*, for Ørsted lagde vægt på, at det var de mest konkrete egenskaber ved de to grundstoffer. Det er smukt. Der er en poetisk klang i mange af de ord, som Ørsted dannede, og som vi stadigvæk bruger: *rumfang*, *vægtfylde*, *fortætning*. Vi læser ordene, og noget blødt sker inde i os. Sådanne ord skal også være. Som bobler der brister af betydning i hjernen. Ørsted dannede helt nye ord, men det er sjældent, at vi ved, hvor ordene kommer fra. Vi læser dem bare, vi bruger løs af dem. Man kan da ikke beslutte ord, men Ørsted kunne. Vi vil gerne forstå forholdet mellem ord og ting. Hvad er ordenes rod? I disse tilfælde er det Ørsted. Ørsted skrev lister, lange ordlister, ordønskelister. Nogle af ordene fløj væk som sommerfugle, andre blev siddende i sproget: *Adbyrd*, *afskygning*, *alkundig*, *autoritetstro*, *billedkunst*, *brugskunst*, *dådkraft*, *efterbillede*, *elektromagnetisk*, *fordampe*, *foretagsom*, *gnidningsmodstand*, *grønsejls*, *hulret*, *høresal*, *ildsjæl*, *klangbund*, *lærefag*, *mindretal*, *nejsiger*, *opkomling*, *retstavning*, *sammendrag*, *slutværk*, *sneglegang*, *spirallinje*, *tankeeksperiment*, *tidevand*, *udstråling*, *vekselkamp*, *vittighedspil*.

Å for Å/AA

*To gange A fra Poul Pedersens Det stjålne alfabet, 2007:
Pablo Picasso, "Nature Morte" 1914,
Musée National d'Art Moderne Centre Georges Pompidou*

Morten Søndergaard med to aa'er. Ja, tak. Jeg går mod syd, gaar sønder i mit navn. Med to a'er. Aah. Det betyder noget for mig med de to a'er, for hvis der står Morten Søndergård, er det ligesom ikke mig. Det er en anden. En fremmed og mere velklædt, måske en forretningsmand, i hvert fald en mere nutidig udgave af Morten Søndergaard. Det var Rasmus Rask, der sammensmeltede AA til Å. Han kunne ikke vide, at engang i fremtiden ude på det store www ville å'et ikke være vellidt. Århus er derfor blevet til Aarhus. Å'et bliver lige så langsomt til AA igen. Men Å'et er et dansk bogstav, noget, folk i det fremmede ser som et kuriosum, en pudsighed: Hvad er det, det der, det lille mærkelige hul over a'et? Som hullet i vores mønter. Å er også et ord. En å, der flyder gennem alfabetet, fuld af elektriske ål. Å er en trappestige med månen over. Å er i år, ånd, åsted og åh.

K *for* Kolofon

Og tak

Udgivet i forbindelse med udstillingen
BAKKEHUSALFABETET – en udstilling om læsning.
Bakkehusmuseet 7. oktober 2011 - 8. januar 2012.

Kataloget og udstillingen er støttet af Augustinus Fonden.
Tak til Thorvaldens Museum og Poul Pedersen for udlån af værker.

Udstillingsidé: Morten Søndergaard. Tekst: Morten Søndergaard.

Udstillingsorganisation: Morten Søndergaard,
Rikke Lagersted-Olsen og Gertrud With.

© Morten Søndergaard & Bakkehusmuseet.

Grafisk tilrettelæggelse: Christian Ramsø / WeArePopular.dk

Kataloget er trykt i 500 eksemplarer.

ISBN: 978-87-994241-0-8.

Bakkehusmuseet, Rahbeks Allé 23, 1801 Frederiksberg.

www.bakkehusmuseet.dk

Stor tak til Peer Bentzen, Carsten Thau, Christian Ramsø
og Merete Pryds Helle

BAKKEHUSMUSEET

A B C D E F G H I J K L M N O